PSYCHOLOGIE
elektronický časopis ČMPS

2026, roč. 20, č. 2
Diskuse

TOHLE NEROZDÝCHÁME: PROČ I ČESKÁ PSYCHOLOGIE POTŘEBUJE DEKOLONIALITU

Simona Hendrychová

Institut pro psychologický výzkum, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Abstrakt
Tento názorový článek aplikuje dekoloniální principy na osobní zkušenost z psychologie v českém prostředí. Dekolonialita není pouhým teoretickým proudem nebo metaforou (Tuck & Yang, 2012), ale ztělesněnou žitou (*embodied*) praxí. Této praxi se věnuji druhým rokem v doktorském studiu na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Z toho důvodu rozebírám primárně své osobní zážitky, i když je to pro akademické práce nezvyklé. Myslím si však, že právě skrze osobní sdělení můžeme kontrovat „zažité pravdy" a navazovat opravdové vztahy a konverzace. V textu argumentuji, proč psychologie v současné podobě často místo snahy o posílení nejzranitelnějších podporuje adaptaci na neadaptovatelné podmínky. Pohybuji se v širších historických a aktuálních socioekonomických souvislostech a jednotlivé body se snažím demonstrovat na své dosavadní zkušenosti v akademii. Moje zkušenost (bílé české levicové začínající queer výzkumnice bez postižení ze střední třídy) není jenom moje a je složena a napojena na vše okolo. Myšlenky, které uplatňuji, nejsou nikterak nové, jen v českém prostředí poměrně neznámé. Proto se v textu prolínám s pasážemi z dekoloniální literatury.

Klíčová slova: dekolonialita, neoliberalismus, psychologie osvobození, strukturální nerovnosti, česká psychologie

WE CAN'T BREATHE OUR WAY OUT OF THIS: WHY EVEN THE CZECH PSYCHOLOGY NEEDS DECOLONIALITY

Abstract
This opinion paper applies decolonial principles to the personal experience of the Psychology discipline in the Czech environment. Decoloniality is not just a theoretical current or metaphor (Tuck & Yang, 2012) but an embodied practice. I am engaged in this practice for the second year in my doctoral studies at the Faculty of Social Studies of Masaryk University. For that reason, I primarily discuss my personal matters, even if it is unusual for academic works. However, I think that it is through personal stories that we can counter those „well-established truths" and engage in real relationships and conversations. In the text, I argue why psychology in its current form often supports adaptation to non-adaptable conditions instead of trying to empower the most vulnerable. The text is situated in a broader historical and current socio-economic context, and I try to demonstrate each point with my experience in the academy so far. My experience (of a white Czech queer non-disabled middle-class leftist emerging researcher) is not only mine. It is composed of and connected to everything around me. The presented ideas are not particularly new, only quite unknown in the Czech environment. That is why I intermingle with passages from decolonial literature in the text.

Keywords: *decoloniality, neoliberalism, Liberation psychology, structural inequalities, Czech psychology*

Došlo do redakce: 31. 3. 2026
Schváleno k publikaci: 27. 6. 2026

Psychologiya: „Mfasha gutahura irindi rimwe.“ — Neptune Frost (2021)

Psychologie: „Pomoz mi porozumět ještě jednou.“ — Neptune Frost (2021)

V podzimním semestru roku 2025 jsem s Attilou Ballaem spoluvedla nový kurz *Critical Psychology* a v letním semestru 2026 zas kurz *Decoloniality in Psychology* s Martinem Veselým. Se studentstvem bakalářského, ale i magisterského stupně studia jsme došli*y k tomu, že neví, co znamená slovo sebeposílení (*empowerment*), nesetkali*y se ve studiu s participativními metodami, natož aby zavadili*y o jména psychologů (tedy významných osobností oboru, který opravdu studují!), jakými jsou Frantz Fanon (2011) — jedna z nejzásadnějších osobností postkoloniální teorie a psychologie rasismu — nebo autor psychologie osvobození Ignacio Martín-Baró (1996). Tuším, proč se o těchto psycholozích v českých kurikulech nemluví: to jsou přeci ti *jiní*, ti *specifičtí*, ti, jejichž zkušenost a přínos mohou být relativizovány, protože nepocházejí z euro-amerického „západního“ prostředí. Nejenže tímto vybíráním „vhodnosti“ hlasů pácháme epistemické násilí (Teo, 2010), ale sami se ochuzujeme o perspektivy, které mohou napomoci narovnávat nerovnosti skrze posílení těch nejzranitelnějších. Přesně k tomuto problému dekolonialita v psychologii promlouvá.

Po kurzu i svém vlastním studiu neustále pociťuji, že i naše empatie a schopnost pomáhat je limitovaná naší znalostí historií, strukturálních nerovností, opresivních systémů, a především vnímanou vlastní pozicí v tomto celku (Naidu et al., 2024). Na základě této zkušenosti jsem se rozhodla promluvit na *Brněnském psychologickém networkingu 2025*, za jehož organizaci jsem extrémně vděčná. Nejprve jsem přečetla pasáž z článku *Decolonizing Psychological Science,* Adams et al. (2015):

> „Navzdory bezprecedentnímu přístupu k informacím a šíření znalostí po celém světě převážná část prací v mainstreamové psychologické vědě stále odráží a prosazuje zájmy privilegované menšiny lidí v bohatých centrech moderního globálního řádu. Ve srovnání s jinými sociálně-vědními disciplínami existuje jen málo kritických hlasů, které reflektují euroamerický koloniální charakter psychologické vědy, zejména její vztah k probíhajícím procesům dominance, které usnadňují růst privilegované menšiny, ale podkopávají udržitelnost pro globální většinu. (...) Navíc, i když se skutečně znepokojení výzkumníci dívají mimo WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic) prostředí a zaměřují pozornost na zkušenosti lidí ve „většinovém světě“ (Kağıtçıbaşı, 1996), mají tendenci tak činit ve světle konceptů, metod a přesvědčení o normalitě, které jsou zakořeněny v realitě WEIRD kontextů, jež formují vědeckou a epistemickou představivost. (...) Důležitým mechanismem koloniální dominance byly formy epistemického násilí spojené s potlačováním lokálních reprezentací historie a identity a jejich nahrazování vnucovaným kolonizátorským chápáním. (...) Důležitým směrem pro dekolonizaci psychologie je zvážit, do jaké míry konvenční vědecké znalosti a profesionální praxe odrážejí a reprodukují ideologie neoliberálního individualismu a s ním spojeného násilí.“

Bylo mi jasné, že tato pasáž nemusí být všem srozumitelná, proto jsem navázala vlastní pozicí:

„K dekolonialitě jsem se rozhodně nedostala díky studiu psychologie. Určité dveře mi otevřelo studium religionistiky, ale pak hlavně černošská hudba za osvobození, propalestinský aktivismus a objevení směru kritické komunitní psychologie. Dekolonialita je především o osvobození kolonizovaného lidu, o navrácení ukradeného území, o právu na sebeurčení. Je to boj s epistemickým násilím a dehumanizací (Decolonial Psychology Editorial Collective, 2021). Já hledám cesty, jak tyto myšlenky přinést a uplatnit v českém prostředí. To, co dekolonialita umožňuje, je podívat se na nás jako na ty opravdu WEIRD, na ty divné (Henrich et al., 2010).

Nevydala jsem se na cestu stát se dekoloniálním psychologem kvůli nenávisti a naštvání na psychologii tady, ale právě kvůli obdivu, úctě a lásce k vědění a životům všech historicky marginalizovaných lidí. A právě kvůli této úctě budu dneska mluvit o tom, co mě trápí. Trápí mě, že nikdo nezná historii kolonialismu. Když se v místnosti plné psychologů zeptám, jaké psychology mimo euroamerický kontext znají, rozhostí se často hluboké mlčení. Trápí mě, že je tu tak málo lidí, co dělá kritickou komunitní psychologii (Kagan et al., 2019) nebo ji vůbec zná. Zaráží mě, že jsem neměla žádnou romskou spolužačku ani vyučující, a nevidím žádné snahy, aby se to změnilo. Děsí mě, že mi studentstvo dokáže do reflexe lekce o sociálních nerovnostech napsat, že je nikdy nenapadlo, že lidé reagují adaptivně na své podmínky, a že být chudý, diskriminovaný nebo segregovaný není chyba jednotlivce. Zneklidňuje mě, že studentstvo neví moc o tom, jací lidé s nimi žijí ve státě, jaké strukturální nerovnosti zde existují a jakou roli hrají jako psychologové v tomto systému.

Trápí mě, že sami nemáme kapacitu na to zjišťovat si nové věci, protože jsme všichni tak vyčerpaní a přepracovaní, a i přesto dál přistupujeme na podmínky této prekarizované akademické práce (Reddy & Amer, 2023). Otravuje mě, že musíme psát v hlavním kolonizujícím jazyku angličtině, aby naše práce měla hodnotu (Linkov et al., 2021). Fascinuje mě, že přijímáme tuto hegemonii a zapomínáme na to, jak důležité je komunikovat spolu lokálně a ve vlastních jazycích. Zaráží mě, že si neuvědomujeme svou situovanost na semiperiferii (Holubec, 2010), snažíme se vyrovnat Západu a jsme pro to schopní dělat i více práce za méně peněz. Trápí mě nový požadavek přijímat doktorandstvo jen na projekty, protože se tak zavíráme novým možnostem inspirace a obohacení.

Trápí mě a zaráží, že se stále držíme toho abstraktního ideálu neutrality a apolitičnosti (de França Sá & Marsico, 2022), a to nám neumožňuje reflektovat, že vědění, které využíváme i produkujeme, vznikalo v koloniálních centrech a v ideologiích a systémech neoliberalismu, kapitalismu a patriarchátu. Není tudíž neutrální, jen se staví arogantně do pozice univerzálna (Ilyés, 2026). Oproti tomu vědění z globálního Jihu je zoufale podreprezentované (Asubiaro et al., 2024), neklade se důraz na jeho objevování a dekoloniální psychologové komentují, že stejně Západem bude vnímáno jako kulturně a místně specifické, a ne platné pro psychologii jako celek (Ratele, 2019). Trápí mě, že sami psychologové z kolonizovaných území musí hledat cesty z odcizení, aby sami sobě začali připadat hodnotní.

Trápí mě absolutní ticho kolem genocidy v Gaze, obrovského vysídlení a vyvražďování v Súdánu, Kongu, Myanmaru a aktuálně už i mlčení o Ukrajině, a nerozpoznání toho, že kořenem všech těchto

katastrof je kolonialismus, a že všechno toto násilí pokračuje skrze neokoloniální zájmy. Štve mě, že GAČR od roku 2026 bude spolupracovat s izraelskou grantovou agenturou[1] a vzhledem k tomu, jak se osekaly rozpočty, tak pokud budete mít společný projekt s Izraelem, budete mít výrazně vyšší šanci získat financování. To není nic jiného než výhra izraelské lobby v době, kdy jiné světové a evropské univerzity i vlády podnikají kroky k bojkotu Izraele.[2] Šokuje mě, že Masarykova univerzita má také stále smlouvy s Univerzitou v Arielu[3], která je postavena nelegálně na okupovaném palestinském území na Západním břehu Jordánu a podílí se velkou měrou na rozvoji armádní techniky. Představte si, že bychom v současné době udržovali smlouvy s nějakými ruskými univerzitami na okupovaném ukrajinském Donbasu či Krymu. Mám pochopení pro individuální akademické vztahy a nerada bych, aby byl bojkot komplicitních institucí vnímán jako uplatňování kolektivní viny v situaci, kdy se i mnoho izraelských akademiků a akademiček vůči jednání jejich institucí vymezuje. Pokud jsou však kritičtí, pak bojkot pochopí. Důrazně odmítám, aby bylo volání po bojkotu státu, který prokazatelně páchá genocidu, jakkoliv spojováno s antisemitismem (Barša, 2026), který jasně odsuzuji.

Drásá mě nereflexe psychologie v tom, kolik utrpení způsobila, kolik výzkumu bylo financováno armádami a využíváno pro armádní účely (Orford, 2017), jak teorie jako eugenika a frenologie umožnily segregaci, sterilizaci a zabíjení milionů (Liscum & Garcia, 2022). A to i tady v Československu a Česku v případě nucených sterilizací tisíců romských žen, kterým se dostalo směšných odškodnění až v roce 2021 (Albert, 2025; Autorky klubu Paramisara, 2025). Dokázala bych pokračovat a ráda se o všem pobavím – i o cestách k adresování těchto problémů."

Zakončila jsem otázkou: „A co trápí vás?", ale už nebyl čas na její zodpovězení. Přesáhla jsem svých určených 10 minut slávy. Otázka zůstala viset ve vzduchu a snad i v paměti přítomných. Hodně lidí nahlas dýchalo, silně se ošívalo a koukalo do země. Možná, je ode mě arogantní takto mluvit z pozice člověka, co nebyl v psychologické praxi a zná jen různá akademická prostředí. Možná je arogantní kritizovat systém, se kterým sama nevím, co přesně dělat. Při psaní se opět dostávám do šíleného zmaru a frustrace. Tyto pocity zažívám každý den od doby, kdy mi poprvé došlo, že se z těchto polykrizí, hegemonií, historických křivd a systematického násilí, dělaného ve jménu péče, nikdy neprodýcháme.

„Kolonialita přežívá kolonialismus. Je udržována při životě v knihách, v kritériích akademického výkonu, v kulturních vzorcích, v selském rozumu, v sebeobrazu národů, v aspiracích sebe sama a

[1] O podpisu těchto smluv reportovala Grantová agentura České republiky (GAČR) 29. 7. 2025 na svém webu — tedy v době, kdy byl Izrael vyšetřován pro páchání genocidy v Pásmu Gazy, což mimo jiné potvrdila následně i Organizace spojených národů (OSN) dne 16. 9. 2025 ve svém reportu: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/09/israel-has-committed-genocide-gaza-strip-un-commission-finds

[2] Velká část akademických bojkotů je zaznamenána například na této stránce: academicsforpalestine.dk/academic-boycott/boycott-map/, kde je možné se dočíst více i o izraelských univerzitách, důvodech k bojkotu a způsobech jeho realizace. Velká část univerzit reagovala na požadavky studentstva, především na dlouhodobé studentské okupační stávky spojené i s hladovkami.

[3] Více informací je k dispozici v Otevřeném dopise kolektivu Proti dehumanizaci na protidehumanizaci.cz.

v mnoha dalších aspektech naší moderní zkušenosti. V jistém smyslu jako moderní subjekty dýcháme kolonialitu neustále každý den.“ (Maldonado-Torres, 2007, s. 243).

Dekolonialita pro mě není něco, co dělám, nebo hůř, něco, co akademicky zkoumám. Je to existence, způsob vědomého zabírání svého místa v systémech, které jsou svou podstatou i historií opresivní. Existence, co se snaží nezbavovat se zodpovědnosti, ale naopak ji plně vidět a přijímat (viz článek *Decolonization is not a metaphor* od Tuck & Yang, 2012). Ráda proto trochu nadneseně říkám, že nedělám dekolonialitu, ale dekolonialita dělá mě. Upřímně: je to náročná cesta plná sebezpochybňování a bojů s větrnými mlýny, ale je to cesta lásky.

„(De)kolonialita se mě přece netýká!“

Předpokládám, že toto je věta, která vám dost možná právě běží hlavou. Stále možná nechápete, jak jednotlivé body v mé promluvě souvisí mezi sebou a hlavně, jak souvisí s vámi. Kdybychom nebyli*y v tomto žurnálovém prostoru, kde musím vést monolog, ale seděli*y bychom v parku, zeptala bych se vás s upřímným zájmem: „A proč si to myslíte?“

Na základě svých zkušeností se mohu pouze domnívat, že by vaše odpovědi směřovaly k poukázání na to, že české země nikdy neměly vlastní kolonie, naopak byly součástí jiných impérií a říší. Kolonialismus je navíc věcí minulosti, nebo ne snad? Abychom si tento kontext vyjasnili*y, musela bych odkázat například na tvorbu Ondřeje Slačálka, Zuzany Uhde, Markéty Křížové, Ondřeje Lánského, Veroniky Sušové-Salminen, Andrey Průchové Hrůzové nebo Jana Klímy.

Kolonialita není pouhým historickým obdobím. V dnešním globalizovaném „moderním“ světě, který na ni navazuje, můžeme pozorovat přetrvávající neokoloniální ekonomické a diplomatické vztahy. Součástí koloniality jsou i příběhy, které si o sobě vyprávíme (Průchová Hrůzová, 2026). Z hlediska psychologie můžeme zkoumat kolonialitu bytí (Maldonado-Torres, 2007), kolonialitu moci (Quijano, 2024) nebo kolonialitu genderu (Lugones, 2010) a přijmout směry, které s kolonialitou pracují. Mezi ně se řadí především psychologie osvobození (Martín-Baró, 1996) nebo dekoloniální kritická komunitní psychologie (Sonn et al., 2024).

Mým cílem zde není představovat dané směry, ale ukázat, co (de)kolonialita může znamenat i v českém prostředí. Samotná dekolonialita je založena na pluriversalismu (Querejazu, 2026), proto není možné ji spoutat do uniformních definic. Je hodnotnější tvořit mozaiku, do které se snaží přispět i tento článek. Pro milovníky*ce systematizace mohu odkázat například na článek Rodriguez Ramirez & Langhout (2023) *Seeking Utopia: Psychologies' Waves Toward Decoloniality* nebo na obrázek na konci článku. Když mluvíme o dekolonialitě, neustále se pohybujeme mezi měřítkem lokálním a globálním, mezi individuálními životy a mocenskými strukturami. Na těchto osách se pokusím blíže rozebrat společenskou roli psychologie jako disciplíny a psychologa jako společenské pozice.

Pomoc lidem nebo systému?

Téměř každá studentka a student vám na přijímacích zkouškách na psychologii řekne, že chce „pomáhat lidem“. Když jsem se hlásila do bakalářského studia na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, na přípravném kurzu mi to zakázali se slovy, že to přece říkají všichni. Tato motivace je ale čistá a opravdová. Znám mnoho skvělých lidí, kteří se snaží o opravdovou individuální pomoc, systémovou změnu a dedikují svůj život službě druhým. Touha pomáhat se může naplňovat, protože celá profese je založena na situaci, kdy přijde člověk s problémem a cílem je pomoci tento problém rozplést. V tomto smyslu psycholog jednoznačně pomáhá jednotlivci — jenže tato pomoc se odehrává v rámci neoliberálního uspořádání, které formuje nejen životy klientů, ale i samotnou podobu psychologie (Roberts, 2020).

Psycholožka či psycholog v poradenské pozici se mimo řešení vztahových a osobních krizí či symptomů mentálních onemocnění pomáhá lidem vrátit se zpět efektivně do práce a do společnosti jako celku, čímž se stává pojícím článkem — či nástrojem — podporujícím adaptaci na aktuální společenský systém (Phillips et al., 2015). Ten má podobu neoliberálního, patriarchálního a kapitalistického uspořádání (Bettache, 2025; Rodriguez Ramirez & Langhout, 2023), které je charakterizované tlakem na výkon, rezilienci a individuální odpovědnost (Merhej & Makarem, 2024). Takové podmínky spoluprodukují stres z ekonomické nejistoty, klimatické krize či válek (Blažková, 2026).

„Lidé vyrovnávající se s rychlým tempem stále častěji vyhledávají krátkodobé a nízkonákladové terapie, jako je kognitivně-behaviorální terapie (KBT), aby se přizpůsobili neoliberálnímu systému a co nejméně narušovali svou práci a život (Esposito & Perez, 2014; Rasmussen, 2018).“ (Merhej & Makarem, 2024, s. 88).

Vzniká tak vzájemně se posilující smyčka: psychologie přispívá k udržování neoliberalismu skrze posilování adaptability a výkonnosti jednotlivců, zatímco neoliberalismus zpětně formuje její podobu (Adams et al., 2019), například důrazem na pracovní psychologii (Bal & Dóci, 2018) nebo rychlé, dostupné terapie (Rasmussen, 2018). Pozici psychologa lze chápat jako formu *harm reduction*: snahu zmírňovat utrpení a „hasit“ důsledky strukturálních problémů, aniž by se měnily jejich příčiny. Tato role má však jasné limity — nejen strukturální, ale i praktické. Psychologie totiž není veřejnou službou dostupnou všem ve stejné míře a její dosažitelnost může být, podobně jako u zdravotní péče v současném Česku, výrazně podmíněna finanční situací, sociální třídou a geografickou lokalitou (Neugebauer et al., 2025). Zároveň je samotná pozice psychologa velmi náročná a v akademii silně prekarizovaná (Reddy & Amer, 2023), což omezuje kapacitu pro širší reflexi, která není běžnou součástí studia ani expertních debat.

Problém se rozrůstá, když do hry přicházejí systémové nerovnosti, marginalizace a oprese ze strany systému, nejčastěji států. V současném globálním kontextu rostoucí moci krajní pravice a fašismu považuji reflektování komplicitní role psychologie v udržování systémových nerovností za esenciální. Jakou roli například zastává psycholog, když pracuje v detenčním centru pro žadatele

o azyl (Esposito & Rebelo, 2024)? Jakou roli bude zastávat v mezích nově přijatého Migračního a azylového paktu EU, před kterým mnohé zdravotní a lidskoprávní organizace varují (Salute Internazionale, 2026)? Setkává se s lidmi, kteří ztratili svůj život, hledají útočiště a jejich osud leží v moci státu. Mentální zdraví takových lidí je odrazem jejich životní situace. Psycholog se snaží asistovat takovým lidem tak, aby pro ně jejich podmínky byly zvládnutelnější – nespravedlivé podmínky založené na historickém rasismu. Proč by měl ale být něčím jako „lidským sedativem"?

„[M]ainstreamová psychologická věda působí jako konzervativní síla, která prosazuje nejen rezignaci, ale také legitimizaci či naturalizaci nespravedlivého *statu quo*. Povyšuje represivní konstrukce reality na přirozený standard, kterému se musí jednotliví aktéři úspěšně přizpůsobit, a implicitně delegitimizuje pokusy o transformaci těchto represivních realit." (Phillips et al., 2015, s. 376).

Mým hlavním argumentem vycházejícím z dekoloniální psychologie osvobození je, že se psycholog v dnešní době zkrátka snaží adaptovat lidi na neadaptovatelný svět, aniž bychom si to plně uvědomovali*y. Psychologů je tak pro udržování *statu quo* potřeba stále více, stále nestačí, stále se zvyšují počty přijímaných do studia a čím více psychologů je dostupných, tím více jich je potřeba.

Kolik psychologů je potřeba k tomu, aby už nebyli potřeba?

Nehodlám tu vytvářet vybájené kauzality, ale položit si jednoduchou otázku. Zamyslete se se mnou: *kolik psychologů je potřeba k tomu, aby už nebyli potřeba?* Kolik psychologů je potřeba, aby se prevalence všech mentálních problémů začaly snižovat? Kolik psychologů je potřeba, aby se vyřešily strukturální nerovnosti?

Pro ilustraci dovedu do extrému situaci dostupnosti psychologické péče pro marginalizovanou komunitu. Představme si, že by zítra všichni Romové a Romky v ČR získali*y individuální či skupinovou psychoterapii a začaly*i na ní pravidelně docházet. Vše ostatní — vzdělávání psychologů, terapeutické výcviky, pracovní podmínky, segregované školy, rasismus, nemožnost získat nájem a další překážky a historické křivdy (Koky & Graf, 2023; Mihaličková et al., 2025) — to vše by zůstalo, jak je tomu dnes. Terapii by pravděpodobně ocenili a samotná situace by byla ze strany státu aktem snahy o sociální spravedlnost. Jenže terapeutstvo romského původu by získal pouze nepatrný zlomek a neromští terapeuti by o komunitě nebo o práci s diskriminací příliš nevěděli a museli by se učit „za pochodu". Věřím, že velmi brzy by terapeuti a terapeutky pochopili*y, že nemají správnou imaginativní techniku na to, že matku čtyř dětí opět vyhodili z práce, že jí zároveň vyhrožuje nějaký „obchodník s chudobou" neprodloužením její tříměsíční nájemní smlouvy, pokud nebude platit dvojnásobek, a že bandička neonacistů zmlátila jejího syna. Jak byste v takové situaci začali*y měnit svou praxi?

Jsme tomuto imaginárnímu scénáři na míle vzdáleni, ale i kdyby nastal, vedl by k osvobození a společenské spravedlnosti? Dekolonialita, psychologie osvobození a kritická komunitní psychologie nabízí odpovědi na to, co by se muselo změnit, aby jakýkoliv specialista v oblasti mentálního zdraví

začal být partnerem pro komunity a jedince snažící se z opresivních struktur vymanit nebo s nimi bojovat.

Můžete stále namítnout, že již existují interdisciplinární týmy, kde je psycholožka, sociální pracovník, právnictvo a další specialisté. Spolupráce by nicméně byla komplexnější, kdybychom se snažili*y v prvním kroku o větší participativitu (Omodan & Dastile, 2023; Pritchett et al., 2022) a vycházeli*y z potřeb komunit, nikoliv států nebo soukromých společností.

Individualizovat zodpovědnost za změnu by však z mé strany byla pouze reprodukce neoliberálního smýšlení. Odpověď proto leží spíše v praktikování individuální i skupinové reflexivity směřující k aktivnímu odnaučování koloniálního myšlení (Naidu et al., 2024) včetně extraktivistického výzkumu (Igwe et al., 2022), v diverzifikaci kurikul a složení studentstva (Phiri et al., 2023) nebo v kultivování funkčních solidárních sítí mezi akademickými expertkami a expertkami zkušenosti (Annand et al., 2025).

„Abychom dosáhli*y psychologie osvobození, musíme nejprve osvobodit psychologii. (...) Nová perspektiva musí přicházet zdola, od stejných utlačovaných většin, jejichž pravda má být vytvořena. Položili*y jsme si někdy vážně otázku, jak vypadají psychosociální procesy z pohledu utlačovaných, a ne z pohledu utlačovatelů? Přemýšleli*y jsme o tom, jak se na pedagogickou psychologii dívat z pohledu negramotných, nebo jak se na pracovní psychologii dívat z pohledu nezaměstnaných, nebo jak se na klinickou psychologii dívat z pohledu marginalizovaných? Jak by vypadalo duševní zdraví z pohledu pachtýře na haciendě, nebo jak by vypadala osobní zralost z pohledu někoho, kdo žije na městské skládce, nebo jak by vypadala motivace z pohledu ženy, která prodává zboží na trhu? Všimněte si, že říkáme „z pohledu“ negramotných a nezaměstnaných, „z pohledu“ pachtýře a ženy na trhu, nikoli „z našeho mínění o nich“. Nejde o to, myslet za ně, přinášet jim naše nápady nebo řešit jejich problémy za ně; jde o to, myslet a teoretizovat s nimi a z nich.“ (Martín-Baró, 1996, s. 41-42).

Dekolonialita v psychologii nás nabádá položit si otázky: kde je *skutečné* hojení, kde je *opravdové* osvobození, kde je *opravdová* spravedlnost, kde jsou podmínky pro život, ve kterých by stále stejní lidé neřešili stále stejné problémy. Co kdyby najednou všichni přestali*y pracovat pro systém a začali*y pracovat pro opravdové osvobození lidí?

„Potřebujeme novou dekolonizovanou psychologii, která hovoří o ekonomických nespravedlnostech na globálním Jihu, genderovém násilí, zakotvení hierarchií kast a ras, změně klimatu a celosvětové nerovnosti a chudobě. Psychologové a psycholožky z celého světa možná budou muset nejprve začít tím, že se zapojí do sebereflexivního, „osobního osvobození“ od rasistického a koloniálního vědění. Musí rozmontovat kolonialitu vědění a moci, pokud chtějí pracovat na osvobození všech ve společnosti, zejména vyloučených a marginalizovaných.“ (Bhatia & Priya, 2021, s. 433-434).

Literatura

Adams, G., Dobles, I., Gómez, L. H., Kurtiş, T., & Molina, L. E. (2015). Decolonizing psychological science: Introduction to the Special Thematic Session. *Journal of Social and Political Psychology, 3*(1), 213-238. https://doi.org/10.5964/jspp.v3i1.564

Adams, G., Estrada-Villalta, S., Sullivan, D., & Markus, H. R. (2019). The Psychology of Neoliberalism and the Neoliberalism of Psychology. *Journal of Social Issues, 75*(1), 189-216. https://doi.org/10.1111/josi.12305

Albert, G. (2025). Nucená sterilizace v komunistickém Československu. Státní podpora porušování lidských práv skrze zdravotnictví a sociální služby. *Paměť a dějiny, 19*(3), 37-45.

Annand, P. J., Újhadbor, R., Wong, Y. N., & Anasuya, S. I. (2025). Participatory Q: A collaborative approach to Q-methodology. *International Journal of Qualitative Methods, 24.* https://doi.org/10.1177/16094069251381710

Asubiaro, T., Onaolapo, S., & Mills, D. (2024). Regional disparities in Web of Science and Scopus journal coverage. *Scientometrics, 129*(3), 1469-1491. https://doi.org/10.1007/s11192-024-04948-x

Autorky klubu Paramisara. (2025). *Podphandle mašľičkenca / Podvázané mašličkami*. Slovo 21.

Bal, P. M., & Dóci, E. (2018). Neoliberal ideology in Work and Organizational Psychology. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 27*(5), 536-548. https://doi.org/10.1080/1359432X.2018.1449108

Barša, P. (2026). *Co je a co není antisemitismus?* Alarm.

Bhatia, S., & Priya, K. R. (2021). Coloniality and Psychology: From silencing to recentering marginalized voices in postcolonial times. *Review of General Psychology, 25*(4), 422-436. https://doi.org/10.1177/10892680211046507

Bettache, K. (2025). Where is Capitalism? Unmasking its hidden role in Psychology. *Personality and Social Psychology Review*, *29*(3), 215-249. https://doi.org/10.1177/10888683241287570

Blažková, E. (2026, 16. března). *Socio Scan 2026: Češi se pozvolna nadechují. Největší problém? Únava a stres*. STEM/MARK. https://stemmark.cz/socio-scan-2026-cesi-se-pozvolna-nadechuji-nejvetsi-problem-unava-a-stres

Bulhan, H. (2015). Stages of colonialism in Africa: From occupation of land to occupation of being. *Journal of Social and Political Psychology, 3*(1), 239-256. https://doi.org/10.5964/JSPP.V3I1.143

Decolonial Psychology Editorial Collective. (2021). General Psychology otherwise: A decolonial articulation. *Review of General Psychology, 25*(4), 339-353. https://doi.org/10.1177/10892680211048177

de França Sá, A. L., & Marsico, G. (2022). Decoloniality and disruption of the scientific status quo: Dissemination of universal theoretical assumptions in international research. *Review of General Psychology, 26*(4), 416-425. https://doi.org/10.1177/10892680211065169

Esposito, F., & Rebelo, D. (2024). Challenging borders and border violence: A decolonial community psychology perspective. In Sonn, C. C. (Eds.) *Handbook of Decolonial Community Psychology* (pp. 255-273). Springer.

Fanon, F. (2011). *Černá kůže, bílé masky: postkoloniální myšlení I.* (přel. I. Kozelská). Tranzit. Originál vyd. 1952.

Henrich, J., Heine, S.J. & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences, 33*(2-3), 61–83. https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X

Holubec, S. (2010). Catch up and overtake the West: The Czech lands in the world-system in the twentieth century. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, 18*(1), 29-51. https://doi.org/10.1080/09651561003732504

Igwe, P. A., Madichie, N. O., & Rugara, D. G. (2022). Decolonising research approaches towards non-extractive research. *Qualitative Market Research: An International Journal, 25*(4), 453-468. https://doi.org/10.1108/qmr-11-2021-0135

Ilyés, E. (2026). An undisciplined Psychology: Confronting white supremacy and teaching Psychology decolonially. *Social and Personality Psychology Compass, 20*(1), e70120. https://doi.org/10.1111/spc3.70120

Kagan, C., Burton, M., Duckett, P., Lawthom, R., & Siddiquee, A. (2019). *Critical Community Psychology: Critical Action and Social Change*. Routledge.

Koky, R., & Graf, S. (2023). Jak snižovat předsudky vůči Romům? Sociálně-psychologická perspektiva. *Československá psychologie, 67*(6), 406-422. https://doi.org./10.51561/cspsych.67.6.406

Linkov, V., O'Doherty, K., Choi, E., & Han, G. (2021). Linguistic Diversity Index: A scientometric measure to enhance the relevance of small and minority group languages. *Sage Open, 11*(2). https://doi.org/10.1177/21582440211009191

Liscum, M., & Garcia, M. L. (2022). You can't keep a bad idea down: Dark history, death, and potential rebirth of eugenics. *The Anatomical Record, 305*(4), 902-937. https://doi.org/10.1002/ar.24849

Lugones, M. (2010). Toward a decolonial feminism. *Hypatia, 25*(4), 742–759. https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01137.x

Maldonado-Torres, N. (2007). On the coloniality of being. Contributions to the development of a concept. *Cultural Studies, 21*(2), 240-270. https://doi.org/10.1080/09502380601162548

Martín-Baró, I. (1996). *Writings for a Liberation Psychology*. Harvard University Press.

Merhej, R., & Makarem, R. (2024). The impact of Neoliberalism on psychological research and practice. *Theory & Psychology, 35*(1), 78-97. https://doi.org/10.1177/09593543241300098

Mihaličková, M., Černíková, K. A., Koky, R., & Graf, S. (2025, 4. července). Unveiling Roma voices: The impact of different forms of racism on the Roma's quality of life. *Social Identity, Political Conflict, and the Future of Democracy ISPP's 2025 Annual Meeting, 3-6 July 2025.*

Naidu, T., Gingell, G., & Zaidi, Z. (2024). Decolonial framework for applying reflexivity and positionality in global health research. *Global Health Promotion, 31*(2), 52-58. https://doi.org/10.1177/17579759241238016

Neugebauer, J., Vokoun, M., Lovětínská, I., & Rotschedl, J. (2025). Access to healthcare services for vulnerable populations in the Czech Republic. *Social Policy Issues, 70*(3), 1-27. https://doi.org/10.31971/pps/207414

Omodan, B. I., & Dastile, N. P. (2023). Analysis of participatory action research as a decolonial research methodology. *Social Sciences, 12*(9), 507. https://doi.org/10.3390/socsci12090507

Orford, J. (2017). Turning Psychology against militarism. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 27*(4), 287-297. https://doi.org/10.1002/casp.2322

Phillips, N. L., Adams, G., & Salter, P. S. (2015). Beyond adaptation: Decolonizing approaches to coping with oppression. *Journal of Social and Political Psychology, 3*(1), 365-387. https://doi.org/10.5964/jspp.v3i1.310

Phiri, P., Sajid, S., & Delanerolle, G. (2023). Decolonising the Psychology Curriculum: A perspective. *Frontiers in Psychology, 14*, 1193241. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1193241

Pritchett, M., Ala'i-Rosales, S., Cruz, A. R., & Cihon, T. M. (2022). Social justice is the spirit and aim of an applied science of human behavior: Moving from colonial to participatory research practices. *Behavior Analysis in Practice, 15*(4), 1074-1092. https://doi.org/10.1007/s40617-021-00591-7

Průchová Hrůzová, A. (Ed.). (2026). *Public narratives of decolonization and racial (in)justice in Central and Southeast Europe*. Palgrave Macmillan.

Querejazu, A. (2026). Pluriversality as methodology. *Third World Quarterly, 47*(3), 629–640. https://doi.org/10.1080/01436597.2025.2601814

Quijano, A. (2024). *Foundational Essays on the Coloniality of Power*. Duke University Press.

Ratele, K. (2019). *The world looks like this from here: Thoughts on African Psychology.* Wits University Press.

Reddy, G., & Amer, A. (2023). Precarious engagements and the politics of knowledge production: Listening to calls for reorienting hegemonic Social Psychology. *British Journal of Social Psychology, 62*(S1), 71-94. https://doi.org/10.1111/bjso.12609

Roberts M. T. (2020). Globalization and Neoliberalism: Structural determinants of global mental health? *Humanity & Society, 45*(4), 471–508. https://doi.org/10.1177/0160597620951949

Rodriguez Ramirez, D., & Langhout, R. D. (2023). Seeking utopia: Psychologies' waves toward decoloniality. *American Journal of Community Psychology, 72*(1-2), 230-246. https://doi.org/10.1002/ajcp.12695

Salute Internazionale (2026, 26. června). *Appello del mondo sanitario e civile contro la securitizzazione della cura. Il diritto alla salute delle persone migranti nel Nuovo Patto Europeo su Migrazione e Asilo [Odvolání zdravotnického a občanského sektoru proti sekuritizaci péče. Právo na zdraví migrujících osob v novém evropském Paktu o migraci a azylu]*. Salute Internazionale. https://www.saluteinternazionale.info/2026/06/appello-del-mondo-sanitario-e-civile-contro-la-securitizzazione-della-cura-il-diritto-alla-salute-delle-persone-migranti-nel-nuovo-patto-europeo-su-migrazione-e-asilo/

Sonn, C. C., Fernández, J. S., Moura, J. F., Madyaningrum, M. E., & Malherbe, N. (Eds.). (2024). *Handbook of Decolonial Community Psychology*. Springer.

Teo, T. (2010). What is epistemological violence in the empirical social sciences?. *Social and Personality Psychology Compass, 4*(5), 295-303. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00265.x

Tuck, E., & Yang, K. W. (2012). Decolonization is not a metaphor. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society, 1*(1), 1-40.

Zdroje obsažené v citátech

Esposito, L., Perez, F. M. (2014). Neoliberalism and the commodification of mental health. *Humanity & Society, 38*(4), 414–442. https://doi.org/10.1177/0160597614544958

Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and Human Development Across Cultures: A View from the Other Side*. Psychology Press.

Rasmussen B. (2018). A Critical examination of CBT in clinical social work practice. *Clinical Social Work Journal, 46*(3), 165–173. https://doi.org/10.1007/s10615-017-0632-7

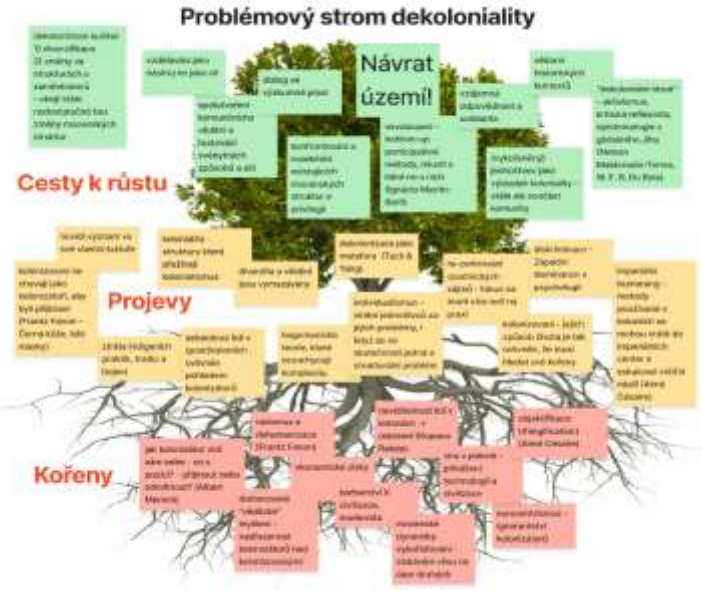

Obr. 1. Co je dekolonialita? Problémový strom, který spoluvytvořili*y studující v mém kurzu *Decoloniality in Psychology* (JS26) po čtení základních dekoloniálních textů. [ODKAZ]

Takto jim všem děkuji za podnětnou spolupráci!

Autorka

Mgr. Bc. Simona Hendrychová

Institut pro psychologický výzkum (INPSY), Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
a Katedra psychologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7634-4315

E-mail: simona.hendrychova@fss.muni.cz

Hendrychová, S. (2026). Tohle nerozdýcháme: proč i česká psychologie potřebuje dekolonialitu. *E-psychologie*, 20(2), 62-73. https://doi.org/10.29364/epsy.558